

Solidarnościowe kartki świąteczne z lat 1982-1989¹

Holiday greeting cards by Solidarność (Solidarity)
from 1982-89

Beata Kułak

1. Wstęp

1.1. Temat

W artykule mowa będzie o życzeniach na kartkach świątecznych, posiadających uschematyzowany wzorec oparty o skostniałą formę językową. Specyfikę przedmiotu analizy i jej niezaprzeczalny walor stanowi fakt, że omawiane kartki świąteczne wydawane były przez podziemną Solidarność. Przedstawiony poniżej materiał jest związany z dwoma najważniejszymi świętami chrześcijańskimi, a więc z Bożym Narodzeniem i Wielkanocą. Włączono do niego również kartki noworoczne i dotyczące tradycji śmigusa-dyngusa. Z jednej strony analizowane zagadnienie odnosi się zarówno do kwestii aktów i gatunków mowy oraz etykiety językowej (funkcjonowania utartych formuł aktów etykiety), jak i do kontekstu religijnego tego typu zachowań językowych, z drugiej zaś do konkretnej sytuacji politycznej, która ów kontekst religijny rozszerza i specyfikuje.

Ze względów metodologicznych należy podkreślić hybrydyczne właściwości kartek, a więc nierozdzielne w zasadzie współistnienie dwóch typów komunikacji: ikonizacji i językowej. W omówieniach dotyczących życzeń podkreśla się rolę kodu, który w tym przypadku jest również kodem graficznym. Mówiąc o przesunięciach w obrębie kodu, Grażyna Filip zauważa, że dla kartki „podstawowy był kod werbalny, a strona graficzna kartki stanowiła tylko element wzbogacający i uzupełniający ten kod. [...] Szata graficzna pełniła też funkcję informacyjną jako pierwszy, wizualny sygnał okazji życzeń [...]”². W przypadku kartek wydawanych w drugim obiegu, inaczej niż w powyższym ujęciu, rola kodu graficznego jest bardzo ważna, nie uzupełniająca, ale współtworząca całość przekazu, czasem wręcz dominująca.

¹ Składam podziękowania wszystkim bezimiennym Autorom kartek. W przypadku ich ujawnienia dane personalne zostaną podane do wiadomości w odpowiednim aneksie.

² G. Filip, *Zmiany wzorca gatunkowego życzeń*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucje*. T.2: *Tekst a gatunek*, red. D. Ostaszewska, 2002-2003, s. 110.

1.2. Materiał

Analizie poddane zostały kartki świąteczne wydawane w drugim obiegu w czasie, którego ramy stanowią wprowadzenie stanu wojennego i upadek komunizmu w Polsce. Materiał pochodzi w całości ze zbiorów Fundacji „Archivum Helveto-Polonicum”, w szwajcarskim Fryburgu.³

Pierwsze kartki z tych zbiorów są datowane na Wielkanoc 1982 roku, ostatnie na Wielkanoc 1989 roku. W sumie przeanalizowano 361 kartek świątecznych, w tym 156 bożonarodzeniowych i 205 wielkanocnych. Przedmiotem zainteresowania były życzenia świąteczne na awersie kartki, a nie prywatne życzenia pisane ręcznie do prywatnego odbiorcy. To właśnie odróżnia w zasadniczy sposób traktowanie życzeń jako rodzaju korespondencji prywatnej, wprawdzie sformalizowanej, wciąż pozostającej jednak w relacjach: nadawca-odbiorca prywatny. Z odindywidualizowaniem życzeń i pewnym przeformułowaniem wzorca mamy do czynienia – jak zauważyła G. Filip⁴ – od czasu życzeń przesyłanych przez firmy, składanych czytelnikom gazet, czy też przesyłanych w formie SMS-ów. Jednak nawet na tym – historycznie późniejszym – tle kartki z życzeniami świątecznymi wydawane poza cenzurą stanowią specyficzną grupę. Analizowanie awersu kartki uprawnia do traktowania terminów *życzenia świąteczne* i *kartka świąteczna* zamiennie.

1.3. Życzenia świąteczne jako gatunek

Dotychczas najbardziej szczegółową analizę życzeń świątecznych przeprowadziła Grażyna Habrajska (Habrajska 1993). Później o przemianach wzorca życzeń pisała Grażyna Filip (Filip 2002), posiłkując się badaniami Ewy Miczki i Aleksandra Wilkonia. Nie ulega wątpliwości, że struktura życzeń umieszczanych na kartkach jest sformalizowana i uschematyzowana. G. Filip zaproponowała następujący wzorzec życzeń pisanych:

- temat – konkretyzacja okazji (nazwa święta lub uroczystości rodzinnej);
- dominująca funkcja – ceremonialna, rytualna, etykietalny dowód pamięci;
- typ i sposób przekazu – postać pisemna na kartkach okolicznościowych;
- struktura kompozycyjna – skonwencjonalizowana. Formuły o dużym stopniu schematyzacji: datacja, adresat / solenizant, wyszczególnienie okazji, tekst / treść życzeń (wyliczenie tego, czego życzy się adresatowi [...]), nadawca;
- forma / długość wypowiedzi – krótka i zwięzła;
- sposób wyrażania nadawcy – skonkretyzowany, najczęściej 1. osoba liczby pojedynczej lub 1. osoba liczby mnogiej;

³ Zob. www.foundationahp.ch

⁴ G. Filip, op. cit., s. 107.

- kod – werbalny z elementami kodu graficznego (strona graficzna kartki okolicznościowej);
- wartościowanie tematu – standardowo pozytywne, wyrażone eksplicitnie [...] ⁵.

Powyższe wyliczenie odnosi się jednak wszelkich kartek okolicznościowych. Co się tyczy wyłącznie życzeń świątecznych, G. Habrajska wcześniej ustaliła, że „strukturę tekstów życzeń okolicznościowych można ująć w postaci dwóch zasadniczych schematów: 1) z czasownikiem *zyczyć* (rządzącym dopełniaczem) i 2) z czasownikami *ślać, przesyłać, zasylać, składać* (rządzącymi biernikiem)” oraz że „Elementami obligatoryjnymi są: nazwa świąt [...] poprzedzona przynajmniej jednym epitetem [...], czasownik [...] w 3 os. sg. lub pl. oraz nazwa własna wskazująca nadawcę/nadawców [...]. Dodatkowo mogą się pojawiać inne dopełnienia [...], które zawsze są umieszczane po nazwie świąt i charakteryzują się większą różnorodnością”.⁶ Ten podstawowy schemat jest różnorako rozszerzany, co pokazała autorka na kilku wykresach. Warto zaznaczyć, że w opracowaniach mówi się o różnych realizacjach wzorca, który podlega zawsze modyfikacjom. W odniesieniu do życzeń na kartkach solidarnościowych można mówić o specyficznej dla okresu podziemnego standaryzacji. Elementem nieodłącznym jest zawarty na kartce znak rozpoznawczy Solidarności (napis lub symbol w postaci powiewającej flagi albo V – znak zwycięstwa).

2. Prezentacja materiału

Pobieżny przegląd analizowanego materiału pozwala jedynie na dość ogólną konstatację, że kartki wielkanocne są bardziej pomysłowe i mniej stereotypowe niż kartki bożonarodzeniowe. Ma to związek, jak można założyć, z treścią samego święta, którego zasadniczymi motywami są pokonanie śmierci, wyzwolenie, wolność, nadzieja, a więc wszystkie te wartości, na których spełnienie oczekiwali Polacy w czasie stanu wojennego i po nim, aż do 1989 roku. Najbardziej oczywiste cechy tekstów życzeń świątecznych na kartkach solidarnościowych to przeplatanie się treści religijnych z politycznymi, narodowymi i patriotycznymi (podobnie jest zresztą w warstwie graficznej) oraz ironiczno-satyryczny, prześmiewczy humor językowy lub językowo-ikoniczny odwołujący się do wiedzy i wspólnoty doświadczeń odbiorcy.

Ze względu na wielopłaszczyznowość badań, które można przeprowadzić w oparciu o prezentowany materiał, w poniższym omówieniu ograniczono ich zakres do wybranych zagadnień. Analizuje się materiał w odwołaniu do genealogicznego schematu życzeń, w odniesieniu do relacji nadawczo-odbiorczych i polisemantycznej cechy kartek. Ponieważ te same kartki mogą być przykładem

⁵ Ibidem, s. 106.

⁶ G. Habrajska, *Struktura życzeń świątecznych*, „Poradnik Językowy” z.7:1993, s. 386.

wielu zjawisk, należy traktować je jako reprezentatywne dla danego zjawiska, a nie jedyne.

2.1. Kartka świąteczna z drugiego obiegu na tle genologicznym

W oparciu o model kanoniczny można scharakteryzować podziemne kartki świąteczne jako realizację wzorca. Pod względem językowym ustalony wzorzec jest standardowy albo rozszerzony, urozmaicony czy wręcz zaprzeczony (anty-kartka świąteczna). Przykłady⁷:

1. Kartki z życzeniami w wersji standardowej / rozszerzonej / urozmaiconej
 - a) kartki ze standardową formułą świąteczną i podpisem nadawcy

Wesołych Świąt Bożego Narodzenia. Solidarność
[SolidKP-BN_001];

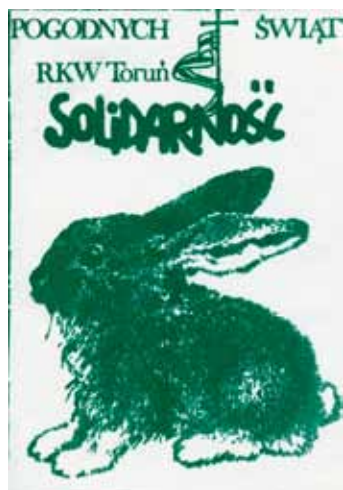

Wesołego Alleluja życzy
Solidarność TKZ CTO'86
[SolidKP-WN_116];

⁷ Prezentowane są tylko wybrane kartki; niektóre dodatkowo podano w opisie. Wszystkie przykłady posiadają kwalifikacje skrótowe i numerację przyjętą za Fundacją AHP. Na stronie internetowej Fundacji w dziale *Zbiory / Noël / Pâques* jest dostępny do przeglądania cały materiał, z którego korzystano w tym artykule.

Wesołych Świąt
i Szczęśliwego Nowego Roku 1984
życzy Solidarność Walcząca

Pogodnych Świąt
RKW Toruń Solidarność

Wesołych Świąt. RKW Toruń [SolidKP-BN_004]; Szczęśliwego Nowego Roku 1983! Solidarność [SolidKP-BN_020]; Boże Narodzenie 1983 Solidarność [SolidKP-BN_023]; Boże Narodzenie 1984 [SolidKP-BN_030]; Wesołych Świąt i Szczęśliwego Nowego Roku 1987 życzy TKZ „S” WPKM i Zespół „TERMITA” [SolidKP-BN_140]; Radosnego Zmartwychwstania. Solidarność [SolidKP-WN_001]; Wesołych Świąt 1983. Solidarność [SolidKP-WN_012]; Wesołego Alleluja! Solidarność [SolidKP-WN_014]; Alleluja! Solidarność Małopolska [SolidKP-WN_108]; Radosnych Świąt Solidarność [SolidKP-WN_114];

b) kartki z rozwiniętą formułą życzeń

Szczęśliwego Nowego
Roku 1983 w wolnej Polsce.
Solidarność
[SolidKP-BN_026];

Pokoju wolności sprawiedliwości – i dobrych
Świąt życzą domownicy „Spotkań ze sztuką”
Żytnia [SolidKP-BN_029]

Wesołych Świąt i Szczęśliwego Nowego Roku. Dążmy wytrwale. Toruń [SolidKP-BN_012]; Bożego Narodzenia w każdym z nas życzy Solidarność [SolidKP-BN_017]; Spełnienia nadziei w Nowym Roku 1985 [SolidKP-BN_047]; Zdrowych i spokojnych Świąt Bożego Narodzenia życzy Solidarność [SolidKP-BN_110]; Niechaj Świeta Zmartwychwstania Pańskiego niosą nam wszystkim nadzieję pokoju i wolności. Solidarność 1984 [SolidKP-WN_021]; Niech Zmartwychwstanie Chrystusa będzie pokrzepieniem dla strudzonych w walce o prawdę i wolność. NSZZ <<Solidarność>>. Oświata. Gdańsk. 1984 r. [SolidKP-WN_030]; Zmartwychwstaniemy! Wesołego Alleluja życzy Solidarność Kielce 1985 [SolidKP-WN_034];

c) kartki z cytatami

– kolęda

Solidarność Toruń 1984

A dzisiaj czemu wśród ludzi /
 tyle łez, jęków, katuszy? /
 Bo nie ma miejsca dla Ciebie /
 w niejednej człowieczej duszy.
 [SolidKP-BN_016];

Niemąło cierpiał, niemąło, żeśmy byli winni sami, a słowo ciałem się stało
 i mieszkało między nami 1984 [SolidKP-BN_040];

– cytat poetycki

Jest tyle sił w narodzie / Jest tyle mnogo ludzi /
 Niechże w nie duch twój wstąpi/ I śpiące niech
 pobudzi. St. Wyspiański, Wyzwolenie.
 Solidarność Wielkanoc 1983
 [SolidKP-WN_017];

Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei/ I przed narodem niosą oświaty kaganek/A kiedy trzeba na śmierć idą po kolei / Jak kamienie przez Boga rzucone na szaniec. Juliusz Słowacki [SolidKP-WN_018b]; Katyń 1941 ...Maryjo, Pani Aniołów, u Ciebie/ O Twej Korony prosim Zmartwychwstanie. C. K. Norwid. Wielkanoc 1984[SolidKP-WN_031]; Wszechmogący Boże, ojców naszych Panie,/ W Tobie nadzieja nasza i odwaga, / O wsparcie Twoje, o swe zmartwychwstanie / Twój lud Cię błaga. Stanisław Witwicki – Do Boga. Solidarność [SolidKP-WN_044b]; „Oby radość i pokój panowały w życiu waszym” życzy TKZ „URSUS”. Solidarność Alleluja [SolidKP-WN_066];

- d) kartki z tekstami innymi niż cytaty (teksty na tych kartkach da się zakwalifikować jak odrębne akty mowy)

– odezwa

wolności dla więźniów sumienia
Boże Narodzenie Anno Domini 1985
[SolidKP-BN_050];

– refleksja

Nadchodzi czas a wtedy
wszystko się odmieni...
Zmartwychwstaniemy
Wielkanoc 89.
ROiP NH [SolidKP-WN_079];

Wielkanoc. Święto Zmartwychwstania. Święto zwycięstwa nad śmiercią i niebytem. Święto tryumfu Ducha nad gwałtem, przemocą i niesprawiedliwością. Święto wiosenne. Święto nadziei. Nadziei związanej z każdym nadejściem tej najpiękniejszej pory roku. Nadziei, która przed siedmiu laty uchroniła nas od rozpacy. Sprawiała, że przez długie zimowe miesiące czekaliśmy na nadejście wiosny ze szczególnym utęsknieniem. Bo wierzyliśmy gorąco, że będzie NASZA. Nie była...

Wielkanoc. Znowu Wielkanoc. Wielkanoc i wiosna. I nadzieja. Już nie tamta wielka, prawie – pewność. Ale ciągle nadzieja... Wydawca: Bydgoszcz RKK”S” [SolidKP-WN_164b];

– ulotka

Spokojnych Świąt Bożego Narodzenia.
Takie paczki nie spadają z nieba, ani tym bardziej
nie da nam ich komuna. Musimy je zdobyć!
Zwycięskiego Nowego Roku!
MKK i Redakcja Jedności Siła
[SolidKP-BN_044];

Zwycięzimy głodnego władzy Heroda! 1988 Ursus [SolidKP-BN_064];

– lista / wykaz

Wielkanoc '85. Wł. Frasyński, Andrzej Gwiazda, Bogdan Lis, Adam Michnik, Leszek Moczulski, Andrzej Szomański. Pamiętaj o tych, których zabraknie przy stole [SolidKP-WN_180a];

– wiersze (o Solidarności itp.)

Solidarność. Lulajże Jezuniu w tę noc grudniową Przez obcych skłamaną, przez swoich zdradzoną (...) Śpij, Boże Dziecię, śpiewają w kościołach, Zdradzona nadzieja nigdy nie umiera, Siedzimy przy wspólnych wigilijnych stołach... Najlepszych z nami nie ma. [SolidKP-BN_091];

Alleluja. Dziś w podziemiu jesteś skryta / jak rzucone w ziemię ziarno / lecz Cię wkrótce znów powitam / bo Twe imię Solidarność. Wielkanoc '86. RKW GORZÓW [SolidKP-WN_183];

– modlitewna prośba

Przed Herodami 1984 broń nas Panie [SolidKP-BN_031];

Od Heroda zbaw nas Panie [SolidKP-BN_092];

– pozdrowienie

Solidarność.
Pozdrowienia od podziemia.
Święta Bożego Narodzenia 1984.
Tajne Komisje Zakładowe
Trójmiasto
[SolidKP-BN_042];

2. Kartki przelamujące wzorzec / negujące wzorzec
 - a) Warianty utartej świątecznej formuły

Lepszego 1984 Roku
[SolidKP-BN_043];

Ludzie lubmy się trochę.
Solidarność
[SolidKP-WN_121];

Obyśmy następne przeżyli w Polsce Niepodległej.
Solidarność Gliwice.
Wielkanoc 1983.
Fundusz Pomocy „Bratniak”
[SolidKP-WN_178];

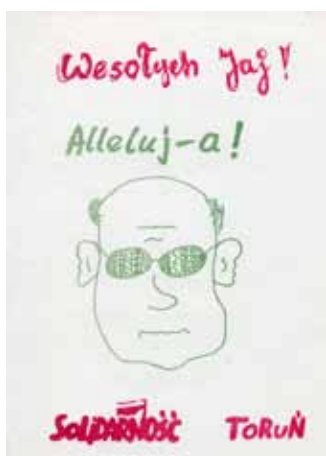
Godnych Świąt Solidarność
[SolidKP-WN_203];

Wigilia '83 [SolidKP-BN_022]; Kolęda '84 Solidarność [SolidKP-BN_034];
Wesołych Świąt i lepszego 1988 roku życzy Solidarność. „Impuls” [SolidKP-
-BN_063]; Wytrwałości w nadchodzącym Nowym Roku! Solidarność [SolidKP-
-BN_071]; Solidarność. Życzymy Wesołych Świąt już bez komuny!!! [SolidKP-
-BN_075]; Weselszych Świąt. Solidarność [SolidKP-BN_139]; Najlepszego
Jajka [SolidKP-WN_102]; Wesołych Świąt z Solidarnością [SolidKP-WN_113];
Alleluja. Wolni i solidarni. Wyd. A.I.S.W [SolidKP-WN_144];

b) Negowanie wzorca (antykartka świąteczna, kartka świąteczna *à rebours*)

Porozumienie wewnątrz danej grupy komunikacyjnej oznacza nie tylko wyznawanie podobnych racji czy poglądów. To również przeżywanie tych samych sytuacji, które są tyleż paradoksalne, co komiczne. Poniższe kartki pokazują swoisty humor, parodię rzeczywistości, posilkującą się grą słów, czy wreszcie karykaturalne

odniesienia do konkretnych osób lub wydarzeń związanych z reżimem komunistycznym. Jednak pomimo akcentu świątecznego, a nawet zachowania językowych wykładników życzeń, trzeba te kartki uznać za ich własne przeciwieństwo. Związek ze świętami jest tu wyraźnie prowokacyjny – to tylko pretekst do ujawnienia zupełnie innej treści, oczywiście politycznej, sytuującej się pomiędzy kpina a gorzką ironią. Można więc pytać, czy tak drastyczne potraktowanie wzorca życzeń nie jest już przekroczeniem modelowej granicy, nawet jeśli się weźmie pod uwagę specyficzne okoliczności powstawania kartek. Czy to są jeszcze życzenia świąteczne, czy tylko aktualny komentarz do absurdów rzeczywistości?

Wesołych Jaj. Alleluj-a!
Solidarność Toruń
[SolidKP-WN_006];

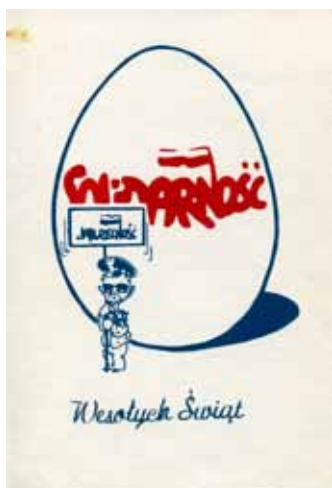
Wesołego jaja 87 Solidarność zwycięży.
Niezależna Poczta Pomorza
[SolidKP-WN_063];

Wesołe Jajo '86
Jałta, sojusze, realny socjalizm
[SolidKP-WN_051];

Lukier w nadmiarze,
owoce socjalizmu,
bieda z nędzą,
rodzynki naszej prasy.
Przekładaniec świąteczny 86
[SolidKP-WN_052];

Solidarność. Jaruzelność. Wesołych Świąt
[SolidKP-WN_086];

Bezpartyjnym Polakom
Wesołych Świąt
(bo wreszcie sam
wyżywi się rząd)
życzy Solidarność.
Wielkanoc 1985
[SolidKP-WN_035];

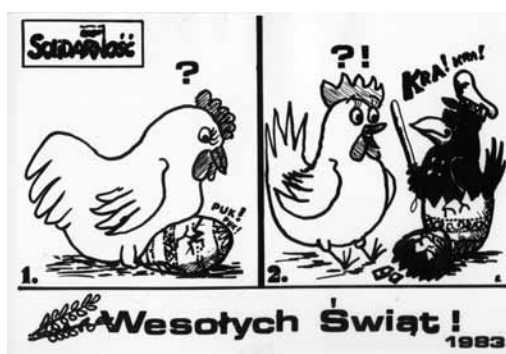
Śmigus. Wesołych Świąt! 1983
[SolidKP-WN_016];

Śmigus dyngus... Partia z narodem. Wesołych Świąt
[SolidKP-WN_173];

Wesołych Świąt 1983 r.
[SolidKP-BN_025];

Solidarność Wesołych Świąt 1983
[SolidKP-WN_012];

Czytelnikom podziemnej prasy *Wesołych Świąt* życzy Wojciech J. [SolidKP-WN_139]; Generale Herodzie za twe zbytki / Pójdź do piekła boś ty brzydki. / Tu zwykle macham kosą Ciach! Mach! / Już zginąłbyś marnie / Lecz z Polski dla ciebie proszą / O starą warszawską latarnię. Świąteczne życzenia od warszawskiego podziemia 1985. [SolidKP-BN_049]; Ludzie! Weźcie się po świętach do roboty; rządzenie zostawcie mi. *Solidarność. Wesołych Świąt.* [SolidKP-BN_074];

c) Nadużywanie wzorca

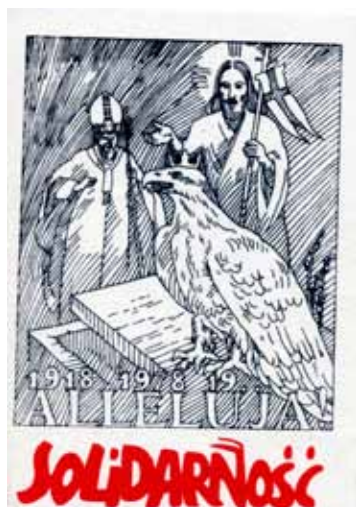
Oprócz kartek, które w istocie nie są kartkami *sensu stricto*, za względu na zbyt ostre przesunięcia wewnątrz wzorca, wyróżnić też można takie kartki, które ewidentnie wykorzystują religijne symbole. Jezus z uniesioną ręką w symbolu zwycięstwa jest przydaniem nowej treści świętu (tu Wielkanocy), ale i nadużyciem religijnego Symbolu. Jezus Zmartwychwstały przedstawiony jako zwycięzca śmierci i zła staje się orędownikiem tych, którzy czekają na zmartwychwstanie, a nawet więcej – solidaryzuje się z nimi, jest jednym z nich. Badacz powinien w tym miejscu zapytać, czy jest to uzasadnione? Ważną, o ile nie rozstrzygającą kwestią w tym miejscu, będzie – jak się wydaje – odniesienie do kontekstu i czasu, w którym kartki powstawały, nie można bowiem omawiać tego zjawiska w oderwaniu od konkretnych temporalno-politycznych okoliczności.

Zwyciężyłeś. Zwyciężaj
[SolidKP-WN_106]

Zwyciężaj
[SolidKP-WN_107]

1918 1978 19... Alleluja!
Solidarność
[SolidKP-WN_131]

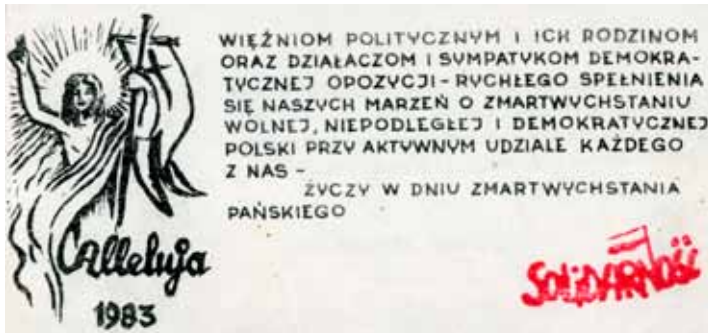
Szczęść Boże nam Alleluja
[SolidKP-WN_129]

2.2. Kartka świąteczna w perspektywie komunikacyjnej

W warstwie komunikacyjnej znaczące są relacje nadawczo-odbiorcze. Wyżej zwracano już uwagę na ważną cechę kartek, a mianowicie ich odindywidualizowanie/ odprywatyzowanie, teraz należy to uzupełnić, podkreślając rolę kodu porozumiewania się nadawcy i odbiorcy kartek. Można tu wskazać nadawcę prymarnego (Solidarność, „my” podziemne), który jest rozpoznawalny dzięki temu, że z odbiorcą łączy go krąg wspólnych doświadczeń, wartości, przeżyć i celów. Podobnie też odbiorca jest „my” biorącym udział w walce i oczekiwaniu na wolność. Autoprezentacja nadawcy prymarnego następuje już w warstwie graficznej (symbole Solidarności); wtórnie nadawca jest konkretnie określony (np. podpis Solidarność, RKW Toruń itd. czy rzadziej indywidualnie, np. Jacek Fedorowicz).

a) Określony odbiorca

Odbiorca kartki jest najczęściej domyślny. Językowym sygnałem odbiorcy jest niekiedy utożsamianie się z nim (my, Solidarność) lub odsyłacz do wspólnoty (rodacy). Rzadsze są wypadki, kiedy odbiorca jest przywoływany wprost.

Więżniom politycznym i ich rodzinom oraz działaczom i sympatykom demokratycznej opozycji – rychłego spełnienia się naszych marzeń o zmartwychwstaniu wolnej, niepodległej i demokratycznej Polski przy aktywnym udziale każdego z nas. Życzy w Dniu Zmartwychwstania Pańskiego Solidarność. Alleluja 1983 [SolidKP-WN_018a]

Pełni radości, jaką daje Zmartwychwstały Chrystus życzymy sobie zdrowia, wiary i solidarności w czynieniu dobra, abyśmy nigdy nie czuli się sami, opuszczeni, zawiedzeni. Alleluja NSZZ Solidarność H. Cegielski – Poznań. Wielkanoc '87. [SolidKP-WN_059]; Życzymy <<S>> i rodakom odwagi i spójności z lat 80-tych w formowaniu partii politycznych, które w drodze wyborów wykują zręby niepodległej Rzeczypospolitej. Skłóceni przegramy!!! <<S>> Nowej Huty, Stoczniovców G.S.R i N.P.P. Wielkanoc 1989 [SolidKP-WN_186a];

b) Określony cel

Odwołanie się do tradycyjnych obrazów świątecznych oraz jednocześnie ich uaktualnienie w temacie /przedmiocie sprawiają, że łatwo odczytywany jest sens przesłania kartki. Słowa-klucze na solidarnościowych kartkach świątecznych, czy to bożonarodzeniowych, czy wielkanocnych, wyrażają zawsze tę samą nadzieję wolności. Najczęściej powtarzające się leksemy to: nadzieja, prawda, sprawiedliwość, solidarność, wolność, zmartwychwstanie, zwycięstwo.

1983–1984 Solidarność zwycięży
[SolidKP-BN_127];

Jest Wielka Noc będzie
Zmartwychwstanie
[SolidKP-WN_089];

2.3. Kartka świąteczna w perspektywie semantycznej

Połączenie graficznego i tekstowego kodu, jakim jest kartka świąteczna, z natury rzeczy jest przekazem wieloznakowym. Jeśli wykracza ona poza ramy wyłącznie świąteczne, jak kartki wydawane w drugim obiegu i związane nierozwalnie z aktualną sytuacją społeczno-polityczną – jest także tworem wieloznacznym. Z analizy omawianego materiału wynika, że dominujące znaczenie kartki jest kwestią mniejszego lub większego akcentowania sensu religijnego bądź polityczno-narodowego. I tak wyróżnić można kartki, które przejrzysto uwypuklają wymiar świąteczny, chrześcijański, oczywiście zawsze z nieodzownym znakiem Solidarności. Mamy wtedy typowe odniesienia obrazowe i tekstowe, czyli kartki z grafikami szopki, przedstawieniami Chrystusa Zmartwychwstałego lub Baranka Wielkanocnego. W innych wypadkach mocniej eksponowane są kwestie narodowo-patriotyczne lub polityczne, choć też prawie zawsze z odniesieniami religijnymi. Wówczas taka dominanta podkreśla najczęściej satyryczną-aluzyjną funkcję kartek, czy raczej antykartek, o czym mowa była wcześniej [por. punkt 2 b].

a) Symbolika religijna

JW Chrystusie Zmartwychwstałym
nasza nadzieja
[SolidKP-WN_155];

b) Symbolika patriotyczno-narodowa

[bez tekstu]
[SolidKP-WN_103];

Solidarność CDN – 100 zł
[SolidKP-WN_087];

Tyś naszą nadzieją
zmartwychwstały Panie/
Na wolnej i solidarnej
Polski powstanie/ Wesołego
Alleluja! Białystok [1986]
[SolidKP-WN_153];

1919 Marszałku,
przywróć nam dumę
narodową i odwagę
polityczną! Wielkanoc 89
[SolidKP-WN];

c) Podtekst polityczny

Podtekst rozumie się tu słownikowo, jako „sens niewypowiedziany w tekście wprost, niewynikający z sytuacji wprost, ale w taki sposób, którego można się domyślić”⁸. Większość prezentowanych kartek jest nośnikiem takiej ukrytej informacji, zamaskowanej zupełnie lub tylko częściowo przez jej sens bezpośrednio dostępny. To, co zostało pozostawione domyślności odbiorcy, opiera się na wspólnotocie wartości i celów uczestników aktu komunikacji.

⁸ *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, pod red. S. Dubisza, t. 3 P-Ś, Warszawa 2006, s. 265.

Bóg się rodzi, moc truchleje
[SolidKP-BN_018];

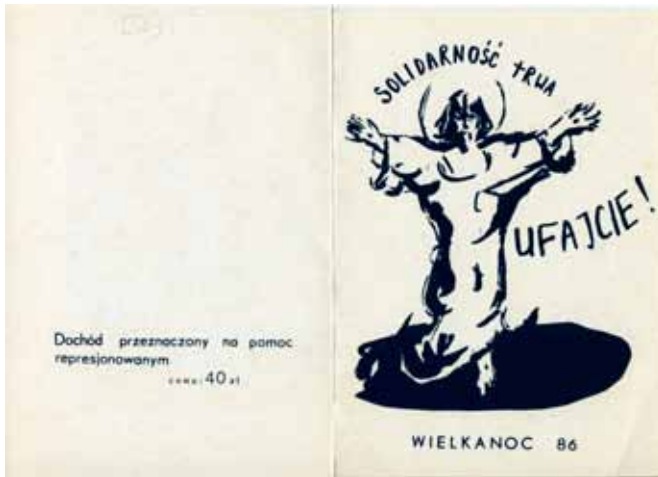
Wesołego
Nowego Roku 1983
[SolidKP-BN_021];

Niech ta prawda
do nas przemówi.
Solidarność
[SolidKP-WN_098];

Wierzę
w Zmartwychwstanie.
Solidarność
[SolidKP-WN_196];

Solidarność trwa.
Ufajcie!
Wielkanoc 86.
Dochód przeznaczony
na pomoc
represjonowanym
cena 40 zł.
[SolidKP-WN_057];

Pluralizm polityczny,
związkowy, społeczny,
gospodarczy. Jestem najważniejszy!
Wielkanoc 89 Solidarność
[SolidKP-WN_080];

Chrystus się rodzi nas oswobodzi AD 1983 [SolidKP-BN_019]; 1983 Moc truchleje [SolidKP-BN_028]; Соилдарность 1984 Szczęśliwego Nowego Roku [SolidKP-BN_033]; [wrona na wieży zegarowej tuż przed północą niejako kukułka mówi] 1985 Sziroka strona moja radnaja. Solidarność [SolidKP-BN_046]; Nie lękajcie się! Jezus się narodził! Solidarność 1985 [SolidKP-BN_051]; Szczęśliwego Nowego Roku 198V [SolidKP-BN_052]; Podnieś Rękę Boże Dziecię... [SolidKP-BN_072]; Zdrowych i pełnych nadziei Świąt przy obficie zastawionym stole bez kątów życzy wszystkim swoim Odbiorcom i Sympatykom „stary” zespół CDN! Nie zapominajcie o nas! Ciąg dalszy nastąpi! Solidarność [SolidKP-BN_154]; To dla wolności – wyzwolił nas Chrystus. Wielkanoc 1985 [SolidKP-WN_048]; Zmartwychwstania w Zmartwychwstanie Pańskie. RKS NSZZ „Solidarność” R. Dolny Śląsk [SolidKP-WN_199]; Tym, co nas żywią odwagi w walce o ziemię żywicielkę i wspólny dom Niepodległej RZECZYPOSPOLITEJ <<S>> Nowej Huty, Stoczniovców G.S.R. i N.P.P. Wielkanoc 1989 [SolidKP-WN_188a];

d) Kompozycje melanżowe

W treści i grafice kompozycji mieszanych odnaleźć można wiele elementów przywoływanych powyżej, np.

Bóg się rodzi, moc truchleje.
Wesołych Świąt
[SolidKP-BN_108].

3. Podsumowanie

Solidarnościowe kartki świąteczne można wyodrębnić w grupie kartek okolicznościowych jako podgrupę specyficzną i ze względu na swój podziemny, polityczny charakter, i z powodu jasno określonego ramowego czasu, w którym powstawały i były wydawane. Sprawia to, że dziś są dla nas dokumentem historii i świadectwem swoich czasów. Nieodzowna obecność tekstowego bądź ikoniznego znaku Solidarności jasno sygnalizowała drugoobiegowe pochodzenie kartki i była nośnikiem realnych, w sposób nieocenzurowany wyrażanych oczekiwań i nadziei wspólnoty komunikacyjnej. Zmieniło to w zasadniczy sposób relacje nadawczo-odbiorcze. Podziemna kartka świąteczna niejako rozszerzyła swą zwykłą, pierwotną rolę przekazywania życzeń w ramach familiarnych, przenosząc je na grunt grupowy, społeczny (zarówno nadawca, jak i odbiorca jest „my” stanowiącym pewną wspólnotę przekonań). Nie zmieniło to funkcji życzeń, ale ich jakość, a także spowodowało przesunięcia formalne: awers stał się rewersem. Przeformułowania wzorca kartki świątecznej, z którym mamy tu do czynienia,

były czasem tak prowokacyjne i ostre, że doprowadziły do zanegowania tego wzorca. Zjawiska takie znajdują swoje uzasadnienie w kontekście historyczno-politycznym, do którego się odnoszą.

Wykaz skrótów użytych w tekście

SolidKP-BN – Solidarność, kartka bożonarodzeniowa, dalej nr w katalogu
SolidKP-WN – Solidarność, kartka wielkanocna, dalej numer w katalogu

Bibliografia

- Filip G., *Zmiany wzorca gatunkowego życzeń*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucje. T.2: Tekst a gatunek*, red. D. Ostaszewska, 2002-2003, s.105-114.
Habrajska G., *Struktura życzeń świątecznych*, „Poradnik Językowy” 1993, z. 7, s. 384-396.
Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2006.

Słowa kluczowe

Solidarność, kartka świąteczna, drugi obieg, język religijny.

Keywords

Solidarity, holiday greeting cards, the underground press, religious language.

Summary

The article is devoted to holiday greeting cards published by Solidarity in the years 1982-89. Among the many cards for different occasions distributed by the underground press. I concentrate here on those which had a religious theme, specifically Christmas and Easter cards.

The analysis of this kind of communication goes beyond the properly linguistic frame: by its very nature a greeting card is a hybrid, its iconic layer being of considerably more importance, it seems, than its verbal layer. The Solidarity cards merit attention in particular in relation to their sources models, with respect to the symbolism employed, the images, as well as the texts in a broad sense of the term, that is, standardized formulas as well as quotations, word play, and longer statements, including narratives, as well as their interactions.

The analysis is an attempt to display the linguistic and cultural specificities of these cards, whose characteristics cannot be considered apart from the historical, political circumstances of the time.